

УДК 316.421:355/359.08

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/52-2-28>

Микола ЛЕВЧЕНКО,

orcid.org/0000-0002-4069-1729

*кандидат педагогічних наук, доцент, заслужений працівник культури України,
професор кафедри культурології, декан факультету культури і мистецтв
Херсонського державного університету
(Івано-Франківськ, Україна) 5172029@gmail.com*

Світлана ФЕДЕНЬКО,

orcid.org/0000-0001-7650-3569

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фармацевтичного управління, технології ліків та фармакогнозії
Івано-Франківського національного медичного університету
(Івано-Франківськ, Україна) fedenkosm5@ukr.net*

Анатолій ФОРОСТЯН,

orcid.org/0000-0002-1823-4628

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри культурології
Херсонський державний університет
(Івано-Франківськ, Україна) Aforostan00@gmail.com*

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Стаття присвячена визначенню особливостей соціальної адаптації студентів закладів вищої освіти України до навчання в умовах війни, проблем, які її ускладнюють, та шляхів їх подолання. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю забезпечити адаптацію здобувачів вищої освіти до освітнього процесу в умовах воєнного стану.

Мета статті – розроблення напрямів вирішення проблем, пов'язаних з соціальною адаптацією студентів до навчання в умовах війни. Для того щоб досягти поставленої мети, в ході дослідження було розглянуто поняття «соціальна адаптація», її стадії та форми. На основі цього визначено основні особливості даного процесу. Після аналізу стану соціальної адаптації здобувачів вищої освіти в Україні, визначено проблеми, які її ускладнюють, та запропоновано шляхи їх подолання.

В ході проведення дослідження використані загальнонаукові методи: аналіз, синтез, індукція, дедукція. В статті вперше показано практичні рішення вирішення проблем, які можуть виникнути в процесі соціальної адаптації студентів до навчання під час війни.

За результатами дослідження встановлено, що соціальна адаптація – це безперервний процес активної адаптації людини до умов соціального середовища. Особливостями цього процесу є обов'язковість, етапність, тривалість та індивідуальність. Соціальну адаптацію ускладнює важкий психоемоційний стан студентів, проблеми зі вступом, відсутність мотивації, обладнання та доступу до інтернету, поляризація та дискримінація переселенців. Для вирішення цих проблем пропонується розвиток психологічних служб, евакуація студентів та вищих навчальних закладів в безпечні регіони країни, оптимізація навчального процесу та системи оцінювання, розробка та реалізація державних програм, спрямованих на забезпечення комп'ютерним обладнанням та інтернетом студентів й викладачів, проведення роз'яснювальних заходів серед громадян щодо недопущення поляризації в суспільстві та випадків дискримінації.

Практичне значення дослідження полягає в можливості використовувати отримані результати закладами вищої освіти та державними органами влади.

Ключові слова: соціальна адаптація, воєнний стан, акомодация, асиміляція, онлайн-навчання.

Mykola LEVCHENKO,*orcid.org/0000-0002-4069-1729*

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Honored Worker of Culture of Ukraine,
Professor at the Department of Cultural Studies, Dean of the Faculty of Culture and Arts
Kherson State University
(Ivano-Frankivsk, Ukraine) 5172029@gmail.com*

Svitlana FEDENKO,*orcid.org/0000-0001-7650-3569*

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Pharmaceutical Management, Drug Technology and
Pharmacognosy
Ivano-Frankivsk National Medical University
(Ivano-Frankivsk, Ukraine) fedenkosm5@ukr.net*

Anatoly FOROSTYAN,*orcid.org/0000-0002-1823-4628*

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Cultural Studies
Kherson State University
(Ivano-Frankivsk, Ukraine) Aforostan00@gmail.com*

SOCIAL ADAPTATION PECULIARITIES FOR HIGHER EDUCATION UNDER WARTIME CONDITIONS

This article is devoted to determining the peculiarities of social adaptation of students of higher education institutions of Ukraine to the educational process under the conditions of war, the problems that complicate it and the ways to overcome them. The topicality of the research is conditioned by the necessity to provide the adaptation of students of higher education to the educational process under martial law.

The aim of the article is to develop directions for solving problems related to social adaptation of students to study under wartime conditions. In order to achieve the objectives, the study examined the concept of "social adaptation", its stages and forms. On this basis, the main features of this process were identified. After analyzing the state of social adaptation of higher education applicants in Ukraine, its complicating problems were identified and ways to overcome them were proposed.

General scientific methods: analysis, synthesis, induction, deduction have been used in the course of the research. The article for the first time shows practical solutions to the problems that may arise in the process of social adaptation of students to study during the war.

According to the results of the study it is established that social adaptation is a continuous process of active adaptation of a person to the conditions of the social environment. The peculiarity of this process is obligatory, staggered, long-term and individual. Social adaptation is complicated by the heavy psycho-emotional state of students, problems with introduction, lack of motivation, equipment and internet access, polarization and discrimination of displaced people. To solve these problems, the development of psychological services, evacuation of students and universities to safe regions of the country, optimisation of the learning process and assessment system, development and implementation of state programmes aimed at providing computer equipment and internet to students and teachers, awareness-raising measures among citizens to avoid polarisation in society and cases of discrimination are proposed.

The practical significance of the study lies in the possibility of using the results obtained by higher education institutions and public authorities.

Key words: *social adaptation, martial law, accommodation, assimilation, online learning.*

Постановка проблеми. З початком повномасштабної війни питання навчання стало менш актуальним, адже пріоритети українців різко змінилися. Їх основними цілями стала безпека, допомога армії та країні. Режим виживання потребує багато сил та енергії, тож здається, що вчитися, а тим більше пристосовуватися до нових умов, в яких перебуває освіта в Україні, немає сенсу. Однак війна не триватиме

вічно, і рано чи пізно доведеться замислитися над своїм майбутнім. Після завершення війни знадобляться знання, без яких неможливо розвиватися на будувати кар'єру. Їх отримання неможливе без соціальної адаптації до освітнього процесу в умовах війни. В зв'язку з цим дуже важливо, щоб молоді люди включалися в навчальний процес, успішно справлялися з вимогами до навчання, опанували компетен-

ції, які вони могли б успішно застосовувати в майбутньому. Однак соціальна адаптація студентів під час війни значно ускладнюється. Студент повинен пристосуватися до нових умов, бути мобільним, активним та самостійним, вміти організувати свою роботу та правильно розподілити час. Велике значення має часовий інтервал адаптації. В умовах війни необхідно, щоб цей процес відбувався якомога швидше без особливих соціальних та психологічних втрат.

Соціальна адаптація студентів до освітнього процесу є основою його подальшого становлення. Вона включає в себе не тільки пристосування до нових умов навчання та отримання знань, а й до нового соціального оточення, нових умов проживання, та в цілому до життя під час війни. Саме тому питання соціальної адаптації здобувачів вищої освіти до навчання та її особливостей в умовах воєнного стану є дуже актуальним на сьогоднішній день та потребує поглибленого вивчення.

Аналіз досліджень. Соціальна адаптація розглядається в працях багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. До них можна віднести Петровського А. В. (1990), Дмитрієнка С. А. (2007), Кобишева Л. І. (2013), Овсяник О. А. (2006) та ін. Однак в умовах, що склалися в Україні, недостатньо уваги приділяється соціальній адаптації здобувачів вищої освіти до освітнього процесу в умовах воєнного стану, а також проблемам, що його ускладнюють, та шляхам їх вирішення.

Мета статті – розроблення напрямів вирішення проблем, пов'язаних з соціальною адаптацією студентів до навчання в умовах війни.

Виклад основного матеріалу. Від успішності соціальної адаптації студента до освітнього процесу в умовах воєнного стану багато в чому залежить його подальший розвиток як особистості та як майбутнього професіонала. Від того, наскільки швидко та ефективно він подолає перешкоди під час оволодіння професійними компетенціями залежить, як він реалізує свої здібності у сфері професійної діяльності та поза нею. Отримані вміння та навички стануть фундаментом для особистісного та кар'єрного зростання, формування життєвих принципів та ідеалів.

Соціальна адаптація є безперервним процесом активної адаптації людини до умов соціального середовища та результатом цього процесу. Іншими словами, це її здатність пристосовуватися до нового соціального середовища без почуття внутрішнього дискомфорту та без конфлікту з ним (Петровский, 1990: 133). Під соціальним середовищем розуміють економічні, політичні,

соціальні, духовні, територіальні умови, що впливають на становлення особистості (Соціальне середовище, 2022). В даному дослідженні під соціальним середовищем, до якого має адаптуватися здобувач вищої освіти, мається на увазі нове освітнє середовище, яке формується в умовах воєнного стану.

В свою чергу, здобувачі вищої освіти – це група молоді приблизно одного віку (переважно 16-23 років з однаковим базовим (середнім) рівнем освіти), що відрізняється від інших груп молоді своїми особливостями. До них можна віднести форму організації життєдіяльності, концентрацію у великих вузівських центрах, «свій» спосіб життя у стінах ЗВО, студентській групі чи гуртожитку, відносну самостійність у виборі способів діяльності в навчальний та не навчальний час. Головна особливість та сутність здобувача вищої освіти полягає в тому, що основним його завданням є не безпосередня участь у матеріальному та духовному виробництві, а підготовка до праці у цих сферах, тобто навчання. Звідси випливає головне призначення студентства – поповнення рядів майбутніх спеціалістів, інтелігенції.

Ефективність виконання основного завдання студента неможливе без соціальної адаптації. Виділяють чотири стадії цього процесу в умовах нового соціального середовища, сформованого в воєнний час:

1. *Початкова стадія.* На цій стадії студент ознайомлюється з основними правилами поведінки у новому йому середовищі і намагається слідувати їм.

2. *Стадія терпимості.* У цей момент середовище та індивід стають рівноцінними доповненням один одного.

3. *Акомодація (пристосування).* У процесі цієї стадії для досягнення найкращої взаємодії здобувач вищої освіти і середовища, що його приймає, йдуть на різні поступки по відношенню один до одного.

4. *Асиміляція (повна адаптація).* В цей період студент відмовляється від способу життя, який він вів раніше, і повністю приймає норми та цінності нового соціального середовища.

Необхідно зазначити, що студент, адаптуючись до нового освітнього середовища, може пройти всі етапи послідовно, а може зупинитися на якомусь із них. Все залежить від ситуації, відношення студента до неї, його характеру та життєвого досвіду. При цьому процес адаптації може мати одну із форм, які виділяються у педагогічній літературі. Вони наведені в Табл. 1.

Форми соціальної адаптації

Форми соціальної адаптації	Значення
Формальна	Стосується пізнавально-інформаційного пристосування студентів до нового розпорядку свого життя, структури вузівського навчання та його змісту, вимог, які встановлює ЗВО (заклад вищої освіти), своїх обов'язків
Суспільна	Процес знаходження однодумців, об'єднання в групи за інтересами, взаємодія встановлених груп із іншими студентами
Дидактична	Стосується передачі студентам знань, виробленню у них умінь та навичок, що дозволяють реалізувати успішне та результативне освоєння навчальної програми ЗВО

Примітка: систематизовано авторами (Дмитрієнко, 2007: 38-41)

Ступінь успішності соціальної адаптації студентів можна оцінити за ступенем активності їхньої діяльності у житті закладу вищої освіти. Виділяють дві основні форми такої діяльності: навчальну та позанавчальну (культурно-освітню, науково-дослідницьку тощо). Окрему увагу необхідно приділити позанавчальній формі діяльності, яка має не менше значення в соціальній адаптації до нового освітнього середовища, ніж навчальна. Основні види позанавчальної діяльності показані на рис. 1.

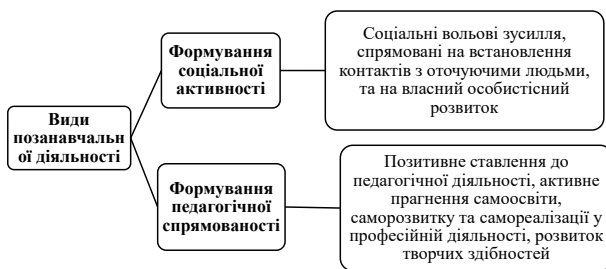

Рис. 1. Види позанавчальної діяльності

Примітка: систематизовано авторами (Кобишева, 2003: 142-145)

Іншими показниками успішної соціальної адаптації як процесу пристосування до соціального середовища можна вважати наступні:

- встановлення позитивних зв'язків із новим середовищем та вирішення щоденних життєвих проблем;
- задовільний психічний та фізичний стан;
- адекватність у спілкуванні та відносинах з іншими студентами та викладачами;
- комфортність у новому освітньому середовищі.

Проте не всі студенти можуть успішно пройти соціальну адаптацію до освітнього процесу в умовах воєнного стану. Деякий відсоток молодих людей, які навчаються у вищій школі, залишаються дезадаптованими. Це проявляється в їхній неуспішності або особистих психічних, соматичних та психосоматичних хворобах. Так само це

може виражатися в девіантній поведінці студентів (Овсяник, 2006).

Враховуючи вищесказане, можна зробити висновок, що головними особливостями соціальної адаптації здобувачів вищої освіти до освітнього середовища в умовах воєнного стану є:

- *Обов'язковість*. Соціальна адаптація студента є обов'язковою умовою здобуття вищої освіти в умовах воєнного стану. Вона визначає його подальший розвиток як особистості та майбутнього професіонала.
- *Етапність*. Як вже зазначалось, соціальна адаптація до нового середовища (воєнних умов) відбувається в декілька етапів (початкова стадія, стадія терпимості, пристосування та повної адаптації).
- *Тривалість*. Залежно від особистісних особливостей студентів та умов середовища, в якому вони опинились, процес адаптації студентів може тривати від 1 місяця до 1 року.
- *Індивідуальність*. Процес соціальної адаптації є індивідуальним для кожного студента. Його швидкість та ефективність залежить від здібностей здобувача освіти, його характеру, психоемоційного стану та життєвого досвіду.

Процес адаптації особистості студентів до освітнього процесу в умовах воєнного стану, довгий і складний, а часом навіть дуже проблематичний. Він характеризується повною відмовою від звичного способу життя та входженням у нове невідоме доросле життя, в якому необхідно думати не тільки про навчання, а й про те, як вижити під час війни, забезпечити себе та своїх рідних, допомогти армії та країні. В більшості українських студентів він розпочався ще два роки тому, коли перед системою вищої освіти України постали серйозні виклики. Спочатку звичне студентське життя змінила пандемія коронавірусу, а потім повномасштабна війна. З початком вторгнення керівники закладів вищої освіти нашої держави прийняли рішення призупинити навчальний про-

цес або продовжити його в дистанційній формі там, де це можливо. При цьому вони керувались такими нормативно-правовими актами: Законом України «Про вищу освіту» від 1.07.2014 року. № 1556-VII (Про вищу освіту, 2014); Указом Президента «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року (Про введення воєнного стану, 2022); Листом МОН України «Про організацію освітнього процесу» від 25.02.2022 року за № 1/3277-22 (Про організацію освітнього процесу, 2022).

На жаль, багато закладів вищої освіти пошкоджено або повністю зруйновано, тому продовжити освітній процес неможливо. Однак свої двері перед студентами з окупованих територій та територій, на яких ведуться бойові дії відкрили ЗВО інших міст. Відповідно до інформації, яку надає Національне агентство із забезпечення якості освіти, приєднатися до онлайн-навчання можна в Прикарпатському національному університеті ім. В. Стефаника, НТУ «Дніпровська Політехніка, Луцькому національному технічному університеті, Кам'янець-Подільському університеті ім. І. Огієнка, Черкаському національному університеті ім. Б. Хмельницького, Буковинському державному медичному університеті, Національному університеті «Острозька академія», Волинському національному університеті ім. Лесі Українки, Львівському національному університеті ім. Івана Франка та інших ЗВО, які знаходяться на відносно спокійних територіях (Де навчатись, 2022).

Деякі заклади вищої освіти пропонують внутрішньо переміщеним особам два варіанти – навчання за програмами академічної мобільності та повне переведення на навчання до закладу вищої освіти. Така практика на час війни застосовується в Ужгородському національному університеті (Допомога УжНУ, 2022), Тернопільському національному педагогічному університеті ім. В. Гнатюка (Університет, 2022) та Національному університеті «Львівська політехніка» (Студентам ЗВО, 2022). Освітні послуги українцям, які покинули окуповані території, надають закордонні ЗВО. З метою підтримки українських студентів відкриваються стипендійні програми.

Зклади вищої освіти, які продовжують надавати освітні послуги, практикують проведення бесід щодо психологічної підтримки здобувачів освіти під час воєнного стану, які допомагають їм швидше адаптуватися до нових умов навчання та життя. Наприклад, не дивлячись на складні умови, куратори академічних груп Одеського національного технологічного університету допомагають своїм студентам побороти тривогу та страх за

життя рідних, близьких та знайомих. В режимі зум-конференції вони дають поради та пропонують вправи дихальної гімнастики та йоги, які дають можливість опанувати та заспокоїти себе (Бесіди, 2022).

Таким чином, можна зробити висновок, що наша держава не стоїть осторонь та всіляко намагається зберегти безперервність навчання, викладання, захистити викладачів, студентів, допомогти їм швидше адаптуватися до нового середовища навчання і таким чином зберегти інтелектуальний потенціал. Однак, незважаючи на всі зусилля, соціальну адаптацію здобувачів вищої освіти до освітнього процесу в умовах воєнного стану ускладнюють проблеми, які негативно відображаються не тільки на їх успішності, а й психологічному стані та на якості життя загалом.

1. *Важкий психоемоційний стан здобувачів вищої освіти.* Швидкість адаптації та її ефективність багато в чому залежить від психоемоційного стану студентів. Це особливо актуально для осіб з окупованих територій, які змушені були переїхати на відносно безпечні території, або залишились там. Студенти та абітурієнти, які не змогли покинути окуповані регіони, піддаються постійному тиску з боку російських військ. Примусова мобілізація, перехід на російські програми навчання, мілітаризація неповнолітніх на окупованих територіях у Луганській та Донецькій областях, де під виглядом «національно-патріотичного виховання» їх можуть готувати до участі у війні – все це погіршує психоемоційний стан студентів (Освіта, 2022).

2. *Проблеми зі вступом у ЗВО.* Випускники шкіл з окупованих регіонів України не можуть виїхати на підконтрольну українській владі територію та скласти національний мультипредметний тест, який є обов'язковою умовою вступу на бюджетну форму фінансування. Саме тому їм доведеться вступати у заклади вищої освіти дистанційно, що також дуже проблематично. На окупованих територіях Криму та Донбасу діючі освітні центри, які опікуються абітурієнтами, що проживають на відповідних територіях, не мають чітких роз'яснень щодо роботи під час вступної кампанії 2022 року. В таких умовах соціальна адаптація до нових умов навчання неможлива.

3. *Відсутність мотивації до здобуття вищої освіти.* В умовах воєнного стану освіта відходить на задній план. Студенти, які знаходяться у важких життєвих обставинах, втрачають мотивацію до навчання. Їх пріоритети кардинально змінюються. На перше місце виходить безпека та виживання в нових умовах.

4. Відсутність потрібного обладнання та доступу до інтернету, без якого неможливо долучитися до онлайн-навчання. Необхідною умовою онлайн-навчання із застосуванням сучасних цифрових комп'ютерних технологій є наявність у студентів і викладачів гаджетів (смартфонів, ноутбуків тощо) з доступом до мережі інтернету у т. ч. мобільного. Звичайно, необхідним є наявність сучасного комп'ютерного обладнання, відповідного ПО (програмного забезпечення) і інформаційних баз в закладах вищої освіти.

5. Поляризація в суспільстві та випадки дискримінації. Більшість українців ставляться до вимушених переселенців співчутливо. Водночас трапляються випадки дискримінації. Про це свідчать

результати всеукраїнського національно репрезентативного опитування, проведеного Info Sapiens у співпраці з ExtremeScan з 12-го по 17 травня 2022 року. Відповідно до нього, 61% українців ставляться до переселенців, які переїхали в їх населений пункт, позитивно. Водночас 5% українців не сприймають їх. Найчастішою причиною негативного ставлення є думка, ніби вони розважаються на новому місці та не хочуть працювати (61% українців, 2022). Студенти, значна частина яких покинула окуповані території, також потерпають від такої дискримінації. Це унеможливує їх швидку соціальну адаптацію до освітнього процесу в умовах війни.

Шляхи подолання зазначених проблем наведені в табл. 2.

Таблиця 2

Проблеми соціальної адаптації та шляхи їх вирішення

Проблеми соціальної адаптації	Шляхи вирішення
Важкий психологічний стан здобувачів вищої освіти	Успішне вирішення цієї проблеми пов'язане з розвитком психологічної служби закладу вищої освіти. Необхідно розробити систему заходів, що сприятимуть соціальній адаптації студентів до навчання в умовах воєнного стану. До числа найважливіших заходів відноситься: робота з формування та комплектування академічних груп, ритуал «Посвята у студенти», виступи викладачів у групах, бесіди з психологом тощо. Важливе значення має проведення культурних заходів – тематичні вечори, спортивні змагання, творчі конкурси. Деякі з цих заходів можна проводити онлайн. Активна спільна діяльність дозволяє новачкам усвідомити свою значимість, знайти друзів. При правильно організованій адаптаційній роботі здобувачі вищої освіти швидко втягуються в навчання.
Проблеми зі вступом у ЗВО	Ця проблема частково вирішена Міністерством освіти та науки (МОН). Зокрема, розроблена низка механізмів, які дають можливість випускникам шкіл вступати до закладів вищої освіти дистанційно. Однак навіть за таких умов не всі випускники можуть подати документи в такому режимі, адже найчастіше на окупованих територіях немає зв'язку та відсутній доступ до інтернету. Саме тому єдиним варіантом залишається евакуація майбутніх студентів та ЗВО, в яких вони навчаються. Станом на 6 червня 2022 року, з тимчасово окупованих територій евакуювали 32 заклади вищої освіти, 42 коледжі та 64 філії ЗВО
Відсутність мотивації здобуття вищої освіти	Для підвищення мотивації студентів до навчання в умовах війни, необхідно проводити бесіди та акцентувати увагу на важливості здобуття тієї чи іншої професії. Підвищити мотивацію до навчання допоможе оптимізація навчального процесу за допомогою різноманітних інформаційно-комунікативних технологій та організація ефективної системи оцінювання. При цьому необхідно враховувати особливості особистості здобувачів вищої освіти
Відсутність потрібного обладнання та доступу до інтернету	На жаль, вирішити питання забезпечення потрібним обладнанням та доступом до інтернету студентів та викладачів, які залишаються на тимчасово окупованих територіях, дуже проблематично. Разом з тим, в регіонах, де тривалий час відбувалися активні бойові дії, необхідне відновлення зв'язку, інтернету та іншої е-інфраструктури. Необхідна розробка та реалізація державних програм, спрямованих на забезпечення комп'ютерним обладнанням студентів та викладачів, які опинилися в складних умовах, в тому числі, із залученням міжнародних організацій
Поляризація в суспільстві і випадки дискримінації	Необхідно проводити роз'яснювальні заходи серед громадян щодо недопущення поляризації в суспільстві та випадків дискримінації щодо переселенців. Це допоможе розвінчати міфи, щодо того, що більшість із них мають проросійські політичні погляди, не бажають працювати нарівні з усіма, агресивно ставляться до місцевих та бажають бути в особливому статусі через свої життєві обставини

Примітка: систематизовано авторами (Частині абітурієнтів, 2022)

Вирішення цих проблем сприятиме адаптації здобувачів вищої освіти до освітнього процесу в реаліях війни, що в свою чергу, вплине на їх успішність, психологічний стан та якість життя.

Висновки. Успішна соціальна адаптація до освітнього процесу в умовах воєнного стану забезпечує подальший розвиток студента як особистості та майбутнього професіонала. Від того, наскільки швидко та ефективно він подолає перешкоди в ході оволодіння професійними компетенціями залежить, як він реалізує свої здібності у сфері професійної діяльності та поза нею.

Соціальна адаптація визначається як безперервний процес активної адаптації людини до умов соціального середовища. Виділяють чотири стадії цього процесу в умовах нового соціального середовища, сформованого в воєнний час: початкова стадія, стадія терпимості, акомодация та асиміляція. Основними формами соціальної адаптації студентів до навчання в умовах війни є формальна, суспільна та дидактична. До її осо-

бливостей можна віднести обов'язковість, етапність, тривалість та індивідуальність.

Основними проблемами соціальної адаптації здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану є: важкий психоемоційний стан студентів; проблеми зі вступом; відсутність мотивації, обладнання та доступу до інтернету; поляризація та дискримінація переселенців. Щоб вирішити ці проблеми, необхідно розвивати психологічні служби ЗВО, по можливості евакуювати студентів в безпечні регіони країни, оптимізувати навчальний процес та систему оцінювання, розробити та реалізувати державні програми, спрямовані на забезпечення комп'ютерним обладнанням та інтернетом, проводити роз'яснювальні заходи серед громадян щодо недопущення поляризації в суспільстві та випадків дискримінації.

Практичне значення дослідження полягає в можливості використання державними органами та закладами вищої освіти запропонованих напрямів адаптації студентів до навчання в умовах війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бесіди щодо психологічної підтримки здобувачів освіти під час воєнного стану. studlifeod.ontu.edu.ua, 2022. URL: https://studlifeod.ontu.edu.ua/2022/03/24/24032022_1/
2. Де навчатися під час війни? Поради школярам і студентам. zn.ua, 2022. URL: <https://zn.ua/ukr/EDUCATION/de-navchatisja-pid-chas-vijni-poradi-shkoljaram-i-studentam.html>
3. Дмитриенко С. А. Формирование навыков адаптации к профессиональной деятельности. Среднее профессиональное образование, 2007. № 2. С. 38-41.
4. Допомога УжНУ переміщеним студентам, викладачам, науковцям. uzhnu.edu.ua, 2022. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/news/dopomoga-uzhnu-peremishchenim-studentam-vikladacham-naukovtsyam.htm>
5. Кобышева Л. И. Психолого-педагогическое сопровождение формирования личностных качеств социального педагога в условиях вузовского образования. Научное мнение, 2013. № 4. С. 142-145.
6. Овсяник О. А. Особенности профилактики социальной дезадаптации студентов в вузе. Знание. Понимание. Умение, 2006. №2.
7. Освіта на окупованих територіях України. cedos.org.ua, 2022. URL: <https://cedos.org.ua/researches/osvita-na-okupovanyh-terytoriyah-ukrayiny-24-lyutogo-30-kvitnya-2022/>
8. Петровский А. В. Краткий психологический словарь. Москва: Политиздат, 1990. 133 с.
9. Про введення воєнного стану: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/Верховна Рада України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
10. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
11. Про організацію освітнього процесу: Лист від 06.03.2022 р. №1/3371-22/Міністерство освіти і науки України. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/86062/
12. Соціальне середовище. uk.wikipedia.org, 2022. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B5_%D1%81%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%89%D0%B5
13. Студентам ЗВО, які розташовані у зоні бойових дій, надано можливість отримати освітні послуги у Львівській політехніці. lpnu.ua, 2022. URL: <https://lpnu.ua/news/studentam-zvo-iaki-roztashovani-u-zoni-boiovykh-dii-nadano-mozhlyvist-otrymaty-osvitni-posluhy>
14. Університет гостинно прийме здобувачів вищої освіти на програми академічної мобільності. tnpu.edu.ua, 2022. URL: <https://tnpu.edu.ua/news/7020/>
15. Частині абітурієнтів спростили умови вступу до вишів: кого це стосується. svit.kpi.ua, 2022. URL: <https://svit.kpi.ua/2022/06/06/%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BD%D1%96-%D0%B0%D0%B1%D1%96%D1%82%D1%83%D1%80%D1%96%D1%94%D0%BD%D1%82%D1%96%D0%B2-%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BB%D0%B8-%D1%83%D0%BC%D0%BE%D0%B2/>
16. 61% українців та українок ставляться до вимушених переселенців позитивно та співчутливо – опитування. zmina.info, 2022. URL: <https://zmina.info/news/61-ukrayinciv-ta-ukrayinok-stavlyatsya-do-vymushenyh-pereselenciv-pozytyvno-ta-spivchutlyvo/>

REFERENCES

1. Besidy shchodo psykholohichnoyi pidtrymky zdobuvachiv osvity pid chas voyennoho stanu. studlifeod. [Discussions on psychological support of students during martial law]. 2022. URL: https://studlifeod.ontu.edu.ua/2022/03/24/24032022_1/ [in Ukrainian].
2. Chastyni abiturientiv sprostyly umovy vstupu do vyshiv: koho tse stosuyetsya. [Some entrants have simplified the conditions for admission to universities: who is affected]. 2022. URL: <https://svit.kpi.ua/2022/06/06/%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BD%D1%96-%D0%B0%D0%B1%D1%96%D1%82%D1%83%D1%80%D1%96%D1%94%D0%BD%D1%82%D1%96%D0%B2-%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BB%D0%B8-%D1%83%D0%BC%D0%BE%D0%B2/> [in Ukrainian].
3. De navchatysya pid chas viyny? Porady shkolyaram i studentam. [Where to study during the war? Tips for schoolchildren and students]. 2022. URL: <https://zn.ua/ukr/EDUCATION/de-navchatisja-pid-chas-vijni-poradi-shkoljaram-i-studentam.html> [in Ukrainian].
4. Dmitriyenko S.A. Formirovaniye navykov adaptatsii k professionalnoy deyatelnosti [Formation of skills of adaptation to professional activity]. Sredneye professionalnoye obrazovaniye, 2007. № 2. pp. 38-41 [in Russian].
5. Dopomoha UzhNU peremishchenym studentam, vykladacham, naukovtsyam. [Assistance to UzhNU to displaced students, teachers, scientists]. 2022. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/news/dopomoga-uzhnu-peremishchenim-studentam-vykladacham-naukovtsyam.htm> [in Ukrainian].
6. Kobysheva L.I. Psikhologo-pedagogicheskoye soprovozhdeniye formirovaniya lichnostnykh kachestv sotsialnogo pedagoga v usloviyakh vuzovskogo obrazovaniya [Psychological and pedagogical support for the formation of personal qualities of a social teacher in the context of university education]. Nauchnoye mneniye, 2013. № 4. pp. 142-145 [in Russian].
7. Osvita na okupovanykh terytoriyakh Ukrayiny. [Education in the occupied territories of Ukraine]. 2022. URL: <https://cedos.org.ua/researches/osvita-na-okupovanyh-terytoriyah-ukrayiny-24-lyutogo-30-kvitnya-2022/> [in Ukrainian].
8. Ovsyanik O. A. Osobennosti profilaktiki sotsialnoy dezadaptatsii studentov v vuze [Features of the prevention of social maladaptation of students at the university]. Znaniye. Ponimaniye.Umeniye, 2006. №2 [in Russian].
9. Petrovskiy A.V. Kratkiy psikhologicheskii slovar [Brief psychological dictionary]. Moscow: Politizdat, 1990. 133 p. [in Russian].
10. Pro orhanizatsiyu osvitnoho protsesu: Lyst vid 06.03.2022 r. №1/3371-22 [On the organization of the educational process]. 2022. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/86062/ [in Ukrainian].
11. Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrayiny vid 1.07.2014 r. № 1556-VII [On higher education]. 2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> [in Ukrainian].
12. Pro vvedennya voyennoho stanu: Ukaz Prezidenta Ukrayiny vid 24.02.2022 r. № 64 [On the imposition of martial law]. 2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> [in Ukrainian].
13. Sotsialne seredovyshe. [Social environment]. 2022. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B5_%D1%81%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%B [in Ukrainian].
14. Studentam ZVO, yaki roztashovani u zoni boyovykh diy, nadano mozhlyvist otrymaty osvitni posluhy u Lvivskiy politekhnitsi. [Freelance students who are located in the combat zone are given the opportunity to receive educational services at Lviv Polytechnic]. 2022. URL: <https://lpnu.ua/news/studentam-zvo-iaki-roztashovani-u-zoni-boiovykh-dii-nadano-mozhlyvist-otrymaty-osvitni-posluhy> [in Ukrainian].
15. Universytet hostynno pryyme zdobuvachiv vyshchoyi osvity na prohramy akademichnoyi mobilnosti. [The University will hospitably accept higher education students for academic mobility programs]. 2022. URL: <https://tnpu.edu.ua/news/7020/> [in Ukrainian].
16. 61% ukrayintiv ta ukrayinok stavlyatsya do vymushenykh pereselentsiv pozytyvno ta spivchutlyvo – opytuvannya. [61% of Ukrainian men and women treat IDPs positively and sympathetically - poll]. 2022. URL: <https://zmina.info/news/61-ukrayincziv-ta-ukrayinok-stavlyatsya-do-vymushenyh-pereselenciv-pozytyvno-ta-spivchutlyvo/> [in Ukrainian].